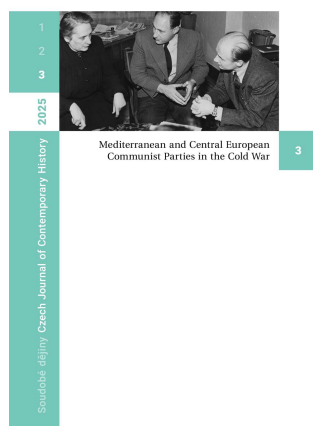

Citation style

Vácha, Dalibor: Rezension über: Kateřina Králová / Konstantinos Tsivos, Vyschly nám slzy... Řečtí uprchlíci v Československu, Praha: Dokořán, 2012, in: Soudobé dějiny, 2014, 4, S. 671-679, DOI: 10.15463/rec.1189735307

copyright

This article may be downloaded and/or used within the private copying exemption. Any further use without permission of the rights owner shall be subject to legal licences (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

Recenze

Řeční uprchlíci před občanskou válkou ve světě a v Československu

Tři knihy na podobné téma

Dalibor Vácha

DANFORTH, Loring M. – BOESCHOTEN, Riki van: *Children of the Greek Civil War: Refugees and the Politics of Memory*. Chicago – London, University of Chicago Press 2012, 329 stran, ISBN 978-0-226-13598-4;

KRÁLOVÁ, Kateřina – TSIVOS, Konstantinos ad.: *Vyschly nám slzy... Řeční uprchlíci v Československu*. Praha, Dokořán 2012, 331 stran, ISBN 978-80-7363-416-2;

TSIVOS, Konstantinos: *Řecká emigrace v Československu (1948–1968): Od jednoho rozštěpení ke druhému*. Praha, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy – Dokořán 2011, 277 stran, ISBN 978-80-7363-404-9.

V následujícím recenzním článku se soustředím na téma propojující dějiny Řecka a Československa (tedy i České republiky jako nástupnického státu) způsobem, který možná zejména mladší generaci zůstává víceméně utajen a pro starší generace je zase zakryt ideologickým nánosem let minulých. Občanská válka v Řecku, která vypukla vlastně zároveň s končící německo-italskou okupací, byla jedním z krvavých průvodních jevů počátku toho, co nazýváme studenou válkou. Jednalo se o ozbrojené srážky, teroristické akce a posléze brutální bratrovražednou

partyzánskou válku mezi řeckými komunistickými gerilami, podporovanými Sovětským svazem i Jugoslávií (až do sovětsko-jugoslávské roztržky), a řeckou armádou, která hájila poválečný monarchistický režim, opírající se zejména o pomoc Velké Británie. K seznámení s politickými a vojenskými událostmi spojenými s fašistickou okupací a řeckou občanskou válkou vhodně poslouží například sborník *Řecko na křižovatce* nebo kniha *Zápas o Řecko, 1941–1949*, jejíž autor C. M. Woodhouse byl velitelem vojenské mise Spojenců u řeckého partyzánského hnutí za druhé světové války, pozornost si zaslouží i práce Marka Mazowera *Když skončila válka: Obnova rodiny, národa a státu v Řecku v letech 1943–1960*, která se snaží postihnout také dlouhodobější následky válečných událostí a ve svém výkladu zachází až do konce padesátých let.¹ Téma řeckého uprchlického exodu před občanskou válkou, které významně vstoupilo také do poválečných československých dějin, je společným jmenovatelem následující trojice titulů z posledních let: zatímco angloamerická monografie *Děti řecké občanské války: Uprchlíci a politika paměti* sleduje danou problematiku v celé šíři její migrační dimenze, české publikace *Vyschly nám slzy... Řečtí uprchlíci v Československu a Řecká emigrace v Československu (1948–1968): Od jednoho rozštěpení ke druhému* sledují československý proud emigrační vlny z Řecka a jeho zdejší usazení (oba svazky spojuje také osoba Konstantinose Tsivose jako jednoho z autorů).

První recenzovaná publikace je výsledkem několikaletého výzkumu události, která ve své době vyvolala velké kontroverze (včetně interpelací v OSN), nicméně postupem času ve světě téměř zcela upadla v zapomnění. Když na konci devadesátých let právě autoři knihy – profesor kulturní antropologie a epistemologie na Batesově koleji (*Bates College*) v mainském Lewistonu Loring M. Danforth a profesor sociální antropologie a orální historie na Thesalské univerzitě v Soluni Riki van Boeschoten – téma badatelsky znovu v mezinárodním měřítku otevřeli, vzbudili tím značnou pozornost, neboť mnoho očitých svědků a účastníků události, kterou (podle politických sympatií) jedni nazývali „únosem“ a jiní „evakuací“, je stále ještě naživu. Na jaře 1948 řečtí komunističtí partyzáni odvezli z oblastí severního Řecka pod svou kontrolou do států východní Evropy přibližně pětadvacet tisíc dětí ve věku od tří do čtrnácti let.² (Později za nimi následovaly ještě tisíce bojovníků poraženého partyzánského vojska.) Zhruba tři tisíce dětí z tohoto počtu skončily v tehdejším komunistickém Československu a staly se součástí zdejší početné řecké minority. Akce komunistických partyzánů však nebyla ojedinělá, v předchozím roce (1947) totiž řecká vláda rozhodla o evakuaci osmnácti tisíc dětí ze severního

1 Viz IATRIDES, John O. – WRIGLEY, Linda (ed.): *Greece at the Crossroads: The Civil War and its Legacy*. University Park, Pennsylvania State University Press 1995; WOODHOUSE, C. M.: *The Struggle for Greece 1941–1949*. B.m., Ivan R. Dee 2002; MAZOWER, Mark: *After the War Was Over: Reconstructing the Family, Nation and State in Greece 1943–1960*. Princeton, Princeton University Press 2000. Dále viz např. CLOSE, David H.: *The Greek Civil War: Origins of Modern Wars*. New York, Routledge 1995.

2 Údaje o tomto počtu se v různých pramenech a pracích liší, autoři se vcelku přiklánějí k uvedenému číslu.

Řecka, aby je uchránila před ničivými následky občanské války, a umístila je v rodinách v jižnějších krajích.

Kniha *Děti řecké občanské války* je rozdělena na tři části. První část „Dějiny“ zpočátku nastiňuje širší kontext. Přibližuje organizace, které se po druhé světové válce zabývaly uprchlickou otázkou a (nebo) se staraly o válečné evakuace dětí v Evropě ve třicátých a čtyřicátých letech minulého století, a dotýká se v té souvislosti stručně občanské války ve Španělsku, holokaustu nebo evakuace finských dětí do Švédska. Podobně úsporným způsobem je načrtnuta historie řecké občanské války, geografie oblasti a demografie severu Řecka v daném období, jakož i způsoby výpovědi o transportovaných dětech ze strany řeckých komunistů a centrální vlády. Vláda využívala nacionalistické a náboženské rétoriky (odkazy na Heroda), oproti tomu komunisté spoléhali na rétoriku humanitární (záchrana dětí před válkou) a sociální. V konečném důsledku obě skupiny proklamovaly stejné cíle: záchranu a dobro dětí (řeckých i makedonských) od severních hranic řeckého království. Evakuace dětí se tak podle autorů mohla stát prostředkem nátlaku na jejich rodiče, ať už ji organizovali komunisté, či řecká vláda (s. 46).

Přínosem práce je rozhodně analýza různorodých pohledů na celou problematiku včetně s nimi spjatého odlišného slovníku, reprezentovaného označením akce za „evakuaci“ nebo za „únos“. Autoři připomínají, že menší počet dětí se do Jugoslávie dostal i neorganizovaně, při útěcích z ničených a bombardovaných vesnic u jugoslávských hranic. Největší otázkou však dodnes zůstává, zda odchod převážné většiny dětí ze severu Řecka byl dobrovolný, anebo zda se jednalo o vynucenou evakuaci. Vyskytly se dokonce kuriózní spekulace, že odsun dětí byl „slovanským spiknutím za účelem zničení řecké rasy“ (s. 58). Zřejmě nejproblematictější částí komunistického diskurzu zůstává skutečnost, že část starších evakuovaných dětí byla posléze rekrutována a posílána zpět domů, už jako vojáci komunistické Demokratické armády.

V další kapitole autoři pojednávají o průběhu evakuace řeckých dětí do států východní Evropy. Tvrdé boje a zhoršující se životní podmínky na severu Řecka přiměly tamní komunistickou stranu vypracovat plány na evakuaci dětí. V rámci první vlny, ohlášené počátkem března 1948, měly v doprovodu učitelky (nebo jiné dospělé ženy) odcestovat 4874 děti ve skupinách po pětadvaceti do Polska, Československa, Rumunska a Jugoslávie. Jejich prvními zastávkami byly Albánie, Jugoslávie a Bulharsko. Vzhledem k počtu dětí a nedostatečnému zásobování to znamenalo humanitární katastrofu, zejména v chudé Albánii. Nejdůležitější částí kapitoly je popis příjezdu řeckých dětí do zemí východního bloku a počátků jejich tamního života. Část nejhůře postižených (nemocných, podvyživených) dětí byla dokonce poslána v Polsku a Rumunsku do lázní. V Československu postupně vzniklo třicet dětských domovů pro uprchlíky z Řecka, což bylo nejvíce ze všech zúčastněných států. Každý den v domově měl pevný řád, v němž hrála roli i politická indoktrinace chovanců. Školní výuka se setkala s nepředvídaným problémem, údajně až šedesát procent dětí totiž bylo negramotných (s. 73), takže bylo nutno nejdříve je naučit číst a psát. K tomu se přidružovala výuka jazyků hostitelských zemí. Žáci posléze

pokračovali ve studiu na místních školách, v některých případech až do ukončení vysoké školy, případně po vyučení nastoupili do zaměstnání.

Třetí kapitolu první části nazvali autoři „Paidopole královny Frederiky“ a předsevzali si v ní popsat situaci z druhé, monarchistické strany, kterou personifikovala řecká královna Frederica. Ta se zhruba od roku 1947 snažila o nápravu humanitární katastrofy v severním Řecku, její kampaň byla efektivní a zároveň efektivní směrem k domácímu i zahraničnímu veřejnému mínění a také vzhledem k jejímu mediálnímu obrazu. Zřejmě vrcholem kampaně bylo zakládání takzvaných paidopolí, jakýchsi útulků pro evakuované děti. Celkem jich vyrostlo čtyřiapadesát. Zařízení poskytovala dětem výchovu a vzdělání, zajišťovala jejich stravování, oblékání i zaměstnání. Kniha popisuje každodenní život chovanců a srovnává ho s životem dětí odvezených do zemí východní Evropy. Jednalo se o svérázné „závody“, na jaře 1948 v reakci na komunistickou „evakuaci“ (a v souladu s plánem z předchozího roku) odvezly vládní úřady čtrnáct tisíc dětí ze severu na klidnější a loajálnější jih. Výchova v těchto zařízeních samozřejmě spočívala na antikomunistických a rojalistických základech, vzdělávací proces však rozhodně nesměřoval k vyšším stupňům. Děti se po uklidnění situace měly vracet zpět do svých vesnic, nikoliv vytvářet specifickou skupinu městské společnosti, a tomuto prerogativu byl rozsah vzdělávání jasně přizpůsoben. Autoři poukazují na (pochopitelný) rozdíl mezi tehdejší skutečností, vzpomínkami dětí a idealizovaným obrazem evakuace ze strany královny Frederiky a jejích stoupenců podobným způsobem, jako v předchozí kapitole porovnávali realitu s „mediálním“ obrazem záchrany dětí komunistickou Demokratickou armádou.

Druhá část knihy, založená na orální historii, je výstižně nazvaná „Příběhy“ a sestává z výpovědí bývalých „dětí“, které prošly výše naznačenými peripetiemi. První kapitola „Uprchlícké děti ve východní Evropě“ byla rozhodně pro recenzenta tou nejzajímavější částí publikace. Zjevně se zde jedná spíše o reprezentativní výběr z provedených rozhovorů než o komplexní edici všech sesbíraných pramenů. Jedna žena vzpomíná i na pobyt v Československu, konkrétně v Mikulově. Kapitola „Děti z paidopoleí“ se naopak soustředí na skupinu dětí odeslanou rojalisty na výchovu ze severního Řecka na jih země. Ve třetí části knihy s názvem „Etnografie“ se pak autoři pokusili shrnout poznatky z předchozích dvou oddílů s využitím moderních etnografických metod (i když to není příliš přesné označení), s výzbrojí nejnovějších postupů *oral history* i s pomocí metod kolektivních paměťových studií.

Autoři v knize zkušeně doplňují informace získané z administrativních pramenů a sekundární literatury o poznatky čerpané z rozhovorů s bývalými přesídlenými dětmi ze severu Řecka. Poněkud matoucí je umístění „pramenů“ z druhé části uprostřed knihy, neboť rozbíjí kompaktnost textu; pravděpodobně by měly figurovat spíše v přílohách. Kniha je doplněna obrazovým materiálem včetně záběrů z Československa.

Ve stejném roce (2012) v České republice vyšel svazek nazvaný expresivně *Vyschly nám slzy...*, který jako by na dálku souzněl s výše představenou zahraniční publikací. Jeho vydání nepochybně souvisí se znovuobnoveným zájmem o problematiku utečenců, a tak poučenému čtenáři dovoluje srovnání obou přístupů. Česká publikace

je kolektivní monografií, sestávající z tuctu textů v podobě více či méně samostatných kapitol, a podílelo se na ní jedenáct autorek a autorů v čele s dvojicí editorů Kateřinou Královou a Konstantinosem Tsivosem. Je nutno předeslat, že kniha trpí klasickou chorobou takzvaných kolektivních monografií: některé informace se zde mnohokrát opakují, často ve velmi podobném pojetí a výběru slov.

Přesto však platí, že větší paleta náhledů je pro čtenáře zajímavá a přínosná. Kapitoly jsou řazeny v podstatě chronologicky, tak aby poskytly souvislou představu o prožívání a každodennosti Řeků na úteku před občanskou válkou od doby před jejím vypuknutím až do přítomnosti. Sugestivně přitom „inzerují“ svá témata přímo v názvech, jež se vždy skládají ze dvou částí: obvykle expresivního citátu z pramenů a vysvětlujícího podtitulu. Za velmi záslužnou považují hned první kapitolu „Všichni do války! Vše pro vítězství“, která je faktografickým úvodem do problematiky a v níž hlavní autorská dvojice načrtává nejen celkový obraz řecké občanské války, ale také řeckých emigrantů směřujících do tehdejšího Československa. Už v následující kapitole z pera Karin Hofmeisterové (Byl to krásný život, než přišla válka, ta nás všechny poznamenala: Řecko ve vzpomínkách uprchlíků) se objevuje základní úskalí použitého pramenného materiálu: prameny vyprodukované z orálněhistorického výzkumu totiž dokáží být zásadním způsobem zavádějící právě svou výpovědní silou. Slouží ke cti naprosté většiny autorů, že se jim podařilo udržet si v tomto ohledu kritický odstup.

Zajímavým přesahem celé publikace je snaha zúčastněných badatelů nepominout to, co předcházelo příchodu řeckých uprchlíků (zájem se tu soustředí hlavně na dětské uprchlíky) do Československa. Zabývají se tím hned tři kapitoly, kromě druhé i dvě následující v podání Lucie Kadlecové s Markétou Sošťákovou (Kruté doby se pamatují: Život v Řecku za války) a opět Lucie Kadlecové (Těšili jsme se, že unikneme válce: Dětská uprchlíci na trase Řecko–Československo). Řečtí uprchlíci (evakuovaní) se tak nezhmotní na československé scéně zcela z nicoty, jejich obtížné trasy z Řecka do středu Evropy jsou ilustrovány v řadě výmluvných příkladů.

Kapitoly Martiny Macákové (Z dětského domova zůstali kamarádi na celý život: Dětské domovy řeckých dětí v Československu) a Petra Bally (Přišel předseda, vytahal mě za uši a řekl: „Půjdeš se učit!“: Vzdělání, práce a volný čas Řeků v Československu) nevystupují z chronologického rámce kolektivní monografie a pokoušejí se shrnout převážně každodennost a vnímání příjezdu do Československa očima řeckých „dětí“ (pochopitelně s notným časovým odstupem, v němž vznikaly rozhovory). Text Jana Procházky (Já vletěl do vagonu a křičel: „Lidičky, radujte se, tady mluví jako my!“: Makedonská složka řeckých uprchlíků v Československu) se do jisté míry tematicky vymyká zbytku knihy, o to je však zajímavější. Zdá se totiž, že otázka makedonské menšiny v řadách uprchlíků byla dlouho přehlížena, i když rozhodně pro její příslušníky byla důležitá.

Následující dvě kapitoly ve zpracování Terezy Vorlové (My Řekové jsme schizofrenní, naše srdce patří tam, ale naše těla patří sem: My a oni – soužití řeckých uprchlíků s českou společností) a Vladimíra Kadlece (Mně se tedy líbil ten systém předtím, zdál se mi spravedlivější: Řecká emigrace v České republice a její politické názory) analyzují pohledy pamětníků na rozpor mezi jejich fyzickým pobytem ve střední

Evropě, který komplikovala touha po návratu domů, a čekáním na tento návrat. Převážná většina uprchlíků totiž ještě dlouhá léta po „evakuaci“ žila v přesvědčení, že odejde zpět do vlasti, a pobyt v Československu i po desetiletích stále brala jako konečnou přechodnou. Příspěvek Kateřiny Králové (Oni byli takoví fanatici, protože tomu dali srdce: Řecká politika a KKE) patří k faktograficky nejzajímavějším. Jen nemnoho čtenářů totiž asi ví o fungování politické organizace Řeků v exilu a problémech, které ji provázely. Je důležité vysvětlit, že zkratka KKE označuje Komunistickou stranu Řecka (*Kommounistikó Kómma Elládas*).

Kapitola Konstantinose Tsivose (Zůstali jsme jako vykořeněný strom... Emigrace – repatriace – reemigrace) se zamýšlí nad problémem lidí, kteří po „normalizaci“ poměrů zatoužili po starém domově, vrátili se do Řecka, ale nevydrželi tam a odcestovali zpět do Československa, aby se tak stali několikanásobnými emigranty. Pro takové jedince je otázka identity a zakotvenosti (sociální i geografické) zásadně komplikovaná a opakovaně narušená přesuny tam, zpět a zase zpátky. Bilanční text Janise Korečka (Za svůj život jsem zažila tři krize – teď zažívám tu třetí: Řekové u nás: generacemi napříč) potom završuje celou publikaci.

Třetí kniha je o rok starší (2011) a s předchozí publikací má společného autora – Konstantinose Tsivose, který však v tomto případě tvořil sám; jedná se o knižní vydání jeho disertační práce. Kniha je vhodným komplementem k předchozím dvěma už jen z toho důvodu, že je svým zaměřením i metodou do jisté míry odlišná. Lze ji zařadit ke spíše faktograficky orientovaným pracím se solidním podtextem sociálních dějin, což by mohlo pro některé čtenáře být poměrně logickým důvodem, proč s ní začít. Kniha je rozdělena na úvod (s nezbytným náčrtem literatury a použitých pramenů), pět kapitol a závěr. Každá kapitola je přitom strukturována do tří až devíti tematických podkapitol.

V první kapitole „Řecká občanská válka a vznik řecké emigrace v Československu“ se čtenář dozvídá to nejpodstatnější o době, jež předcházela vypuknutí řecké občanské války, s důrazem na nezdárka opomíjenou neblahou úlohu britských politiků a vojsk. Poté autor rychle přechází k popisu sociální struktury (dospělých i dětských) emigrantů z Řecka, načrtává trasy jejich útěku a přibližuje místa, kde se vytvořily nejsilnější nebo politicky nejvlivnější exilové komunity. K tomu nejzajímavějšímu zde patří vylíčení velké, ideologicky klíčové a velmi sevřeně (zpočátku) vystupující skupiny v sovětském Taškentu. Nejvíce však Tsivose pochopitelně zajímá Československo; soustředí se na politické pozadí celé akce, jednání o příjezdu uprchlíků a plány na jejich krátkodobé usazení. Nikdo totiž nepředpokládal, že ozbrojená komunistická opozice v Řecku nezvítězí a že se tak pro mnohé její účastníky či sympatizanty československý nebo třeba taškentský exil stane téměř doživotní záležitostí. Falešná představa o dočasnosti pobytu uprchlíků ovlivňovala i jednání o usídlení nebo vzdělávání (možná přesněji politické indoktrinaci) Řeků v Československu. Hlavním partnerem řecké strany tu byla pochopitelně „bratrská“ KSČ.

Po roce 1956 už bylo jasné, že dočasnost se pozvolna mění v dlouhodobý proces. V kapitole „Politický život řecké emigrace v Československu (1956–1967)“ Tsivos zkoumá konflikty, které se doslova rozbujely v Taškentu a jež posléze vedly

k sesazení dosavadního vůdce řeckého komunistického hnutí Nikose Zachariadise. Politické rozpory okolo této osoby, kterou údajně řečtí uprchlíci vzývali podobně jako Stalina, bezpochyby souvisí s kritikou takzvaného kultu osobnosti v druhé polovině padesátých let napříč zeměmi komunistického bloku. Konflikty měly svůj odraz v Československu, kde se k proměnlivé a nepříjemné situaci muselo vyjádřit i vedení KSČ. Vše vyústilo v odchod Zachariadise z čela organizace a v první politické rozštěpení do té doby víceméně jednotné komunity. Tyto události byly doprovázeny nejen takzvanou dopisovou válkou, ale také politicky motivovanou vraždou v Berouně; to se však nedá srovnávat s nepokoji uvnitř řecké komunity v Taškentu, kde musela být povolána sovětská milice, a dokonce armáda. Závěr kapitoly je věnován snahám (nijak jemným) československého ministerstva vnitra o pacifikaci Řeků na československém území, aby tak předešlo případnému opakování incidentů.

Zhruba do stejného údobí spadá i následující kapitola „Identita politických emigrantů a jejich sociální život v šedesátých letech“. Zde se autor vrací k tomu, co byl nucen při předchozím popisu vnitrostranického zápolení v emigrantské komunitě vynechat. V šedesátých letech již dospěla velká skupina uprchlíků, kteří do Československa přišli jako děti nebo mládež, a začala se zapojovat do společenského života komunity. Při výkladu je patrná i snaha autora naznačit myšlenkové a sociální tendence, které mezi vykořeněnými Řeky vládly v souvislosti s proměnou československé většinové společnosti v oné době. Zatímco sociální a politický život Řeků prakticky neovlivňoval jejich československé okolí, opačně to samozřejmě neplatí; vždyť i do výše zmíněných konfliktů mezi řeckými komunistickými frakcemi nakonec museli zasáhnout jejich vládnoucí českoslovenští soudruzi.

Předposlední kapitola „Slavmakedonci jako součást řecké emigrace aneb ‘Menšina’ emigrace“ ozřejmuje otázku, která dlouho zůstávala stranou pozornosti – identitu Makedonců slovanského původu, označovaných (nejen v Československu) za Slavmakedonce. Zde se ukazuje heterogenní sociální a také národnostní rozvrstvení specifické skupiny emigrantů, která je předmětem zájmu všech tří zde recenzovaných publikací. A je jasné, že odlišnost Slavmakedonců byla příčinou četných konfliktů a sporů i v rámci širšího pojetí takzvané řecké emigrace (nikoli výhradně té, která „skončila“ v tehdejším Československu).

„Pražské jaro a druhý rozkol KKE i řecké emigrace v Československu“ je tématem poslední kapitoly Tsivosovy knihy. Onen druhý rozkol je samozřejmě spjat s oběma stránkami procesu zvaného „pražské jaro“ – jak se stále rychlejším uvolňováním poměrů v zemi, tak s okupací „bratrskými“ vojsky a následným nástupem takzvané normalizace. Část členů československé sekce exilové Komunistické strany Řecka využila příchodu okupantů a nastolení nového, ostřejšího režimu k vyřizování účtů spojených s nikdy nekončícím emigrantským vnitropolitickým soupeřením nebo osobními záležitostmi. Tsivos zmiňuje řadu udání mřížených na ty Řeky, kteří (třeba pouze mezi řeči) odsoudili příjezd sovětských tanků. Nicméně podle výzkumů autora většina řeckých emigrantů včetně více než poloviny straníků podporovala původní československé reformy a Řecká komunistická strana v Československu se

jako jediná z exilových řeckých komunistických organizací postavila proti stánoviskům své moskevské centrály, nepřekvapivě podporující invazi.

Tsivosova disertační práce (potažmo kniha) je napsána z hlediska sociálních dějin a na mnoha místech doslova přetéká faktografií. Je to však nějak na závadu? Jako v mnoha ohledech konzervativní historik se domnívám, že bez takovýchto textů by veškeré objevné a mnohdy metodicky skutečně inspirativní postupy či výsledky bádání trochu ztrácely smysl a potápěly by se do extenzivních edicí získaného materiálu nebo samoúčelného analyzování individuálních vzpomínek. Obě výše prezentované knihy (*Children of the Greek Civil War* a *Vyschly nám slzy...*) však naštěstí jsou přece jen psány s ohledem na čtenáře, který o faktografických okolnostech řecké emigrace do zemí východní Evropy mnoho neví. A pokud se někdo chce o nich v případě Československa dovědět více, může vždycky sáhnout po Tsivosově knižně vydané disertaci.

Ač všechny tři recenzované knihy pojednávají o stejných událostech, není jednoduché je vzájemně poměřovat. Dva tituly totiž balancují nad metodologicky podobnou sadou pramenů, třetí má ale do značné míry jiný charakter. Pokud porovnáme první dvě publikace, je zjevné, že ve využití možností orální historie a v analýze takto vzniklých pramenů je dále anglicky psaná práce. Není divu, *oral history* je u nás i přes dílčí publikační úspěchy stále tak trochu spíše módním přístupem než vždy pečlivě propracovanou a inovativně využívanou metodou. Na druhou stranu se může zdát, že sociální vědci využívající *oral history* v anglosaském světě (zejména mladší a nastupující generace) se dostávají při interpretaci pramenů do komplikovaných metodologických zákrut a jejich výsledky lze s odstupem času považovat za diskutabilní. V obou recenzovaných případech ale badatelé využívali i prameny jiné provenience, což přispělo k věrohodnosti a *realnosti* dosažených výsledků. Z hlediska teoretického přínosu náleží vyšší hodnocení zahraniční publikaci, zejména tři kapitoly poslední části (Vykořenění uprchlíků a nemožný návrat; Společenství paměti, narativy zkušenosti; Politika paměti: Vytváření smysluplné minulosti) nabízejí mnoho metodologické inspirace pro všechny, kteří se orální historií na odborné úrovni zabývají nebo zabývat chtějí. Podobnou aplikaci moderních postupů na existující pramenný materiál u české publikace nenajdeme, zde se jedná víceméně o mírně nadstandardní výsledek práce s výpověďmi pamětníků. A je možné zdůraznit, že příznivci i odpůrci metody *oral history* si v obou knihách najdou řadu argumentů pro své postoje. Těžko si však představit, že by toto a jiná obdobná témata z moderních (nejen) evropských dějin mohla být zpracována bez rozsáhlého zapojení „ústních dějin“. Oproti tomu Tsivosova *Řecká emigrace v Československu* pracuje většinou se zcela odlišnými prameny institucionální povahy; osobní prameny autor sice neignoruje, spíše ale jen dokreslují celkový politicko- a sociálněhistorický výklad.

Ani jedna ze tří recenzovaných knih pochopitelně „nevisí ve vzduchoprázdnu“, což dokládá množství tematicky příbuzných knižních publikací a článků uvedených v soupisech použité literatury (hned v několika jazycích). Ze všech tří publikací bych možná osobně stavěl českou knihu *Vyschly nám slzy...* nejvýše, protože po mém

soudu lépe naplňuje nevyřčený záměr poskytnout geograficky omezenou dílčí sondu do širší problematiky, než se anglicky psané knize daří pokus o celistvou syntézu tohoto specifického a zároveň komplexního a nesnadno uchopitelného tématu. Je jistě škoda, že v obou těchto knihách inspirovaných *oral history* nelze vystopovat známky případného vzájemného ovlivnění (vyšly ve stejném roce), které by je mohlo podobnou měrou obohatit. Možná o to více se však vzájemně doplňují, takže stojí za to číst je společně, a ještě k tomu Tsivosovu práci, která pro ně vytváří žádoucí politické, faktografické a sociálněhistorické pozadí.

